

Hyödyllinen ja miellyttävä

Utile dulci. Antiikin kulttuurin opetuksesta ja harrastuksesta. Toimittaneet Ilkka Kuivalainen, Leena Pietilä-Castrén ja Hanne Selkokari. Taidehistorian seura 2018.

Utile dulci – sanat ovat peräisin roomalaisen runoilijan Horatiuksen kuuluisasta runoesseestä *Ars poetica*, säkeestä *Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci* ("Kaikki pisteet saa se, joka on

yhdistänyt hyödyllisen miellyttävään"). Sanonnan otti nimekseen Tukholmassa 1700-luvulla toiminut yhdistys, joka puolestaan tarjosi mallin Turussa toimineelle Aurora-seuralle. Ilmaus on havaittu käyttökelpoiseksi myös antiikin kulttuurin reseptiä Suomesa tarkastelevalle teokselle, joka kymmenessä artikkelissa tuo esille antiikin niin tutkimuksen kuin opetuksen ja harrastuksenkin kohteena sekä uusien taideteosten inspiraation lähteenä Suomessa. Kyseessä ovat arkeologian, numismatiikan ja taidehistorian alueille kuuluvat aihepiirit, jolloin siis antiikin kielten ja kirjallisuuden eli filologian alue on rajattu pois.

Utile dulci tarjoaa oppihistoriallisessa mielessä runsaasti kiinnostavaa aineistoa. Tapani Tamminen tarkastelee antiikkia antikvaariselta ja arkeologiselta kannalta sekä arkeologian opetusta Turun akatemian ajasta, lähinnä Porthanista lähtien, 1920-luvulle. Myöhempää aikaa nykyhetken saakka tarkastelee Anton Aaltonen. Esille on nostettu paitsi keskeisiä oppitöihin haltijoita myös vähemmän tunnettuja hahmoja, kuten Väinö Nordström, K. J. Hidén ja Hjalmar Öhman. Tamminen ja Aaltosen artikkeleissa on varsin yksityiskohtaisesti käyty myös läpi, mitä opetusta, milloin ja keiden toimesta yliopistossa on annettu. Laura Aho puolestaan tarkastelee Johannes Sundwallia, joka on ainoa tutkija, joka on kirjassa saanut kokonaan oman artikkelin. Sundwall olikin huomattavan monipuolinen ja merkittävä antiikintutkija, joka teki uraauurtavaa työtä minolaisen kulttuurin parissa. Sundwall oli myös kirjeenvaihdossa lineaari-B:n ratkaisseen Michael Ventrisin kanssa, joskin suhtautui tähän epäilevästi.

Erikoista sen sijaan on, että kertaakaan ei mainita Eva Margareta Steinbytä, Oxfordin yliopiston roomalaisen arkeologian professoria ja suuren Rooman kaupungin topografiaa käsittelevän moniosaisen teoksen toimittajaa. Steinby on myös kahteen otteeseen toiminut Suomen Roman-

instituutin johtajana. Syynä poistamiseen lienee se, että hänen tieteellinen työnsä on tapahtunut suurimmaksi osaksi ulkomailta, jossa myös hänen tärkeimmät, etupäässä italiaksi kirjoitetut julkaisunsa ovat ilmestyneet (Steinbyn toiminnasta, ks. esim. Vिला Lanten 50-vuotisjuhlaulkaisu, toim. Päivi Setälä ym., 2004). Kun *Utile dulcin* kaksi ensimmäistä artikkelia käsittelevät opetus Turun akatemiassa ja Helsingin yliopistossa sekä kolmannessa liikutetaan Johannes Sundwallin myötä Åbo Akademiassa, jää myös kysymään, mitä alalta on tehty Turun ja Oulun yliopistoissa.

Oppihistoriallisesti on kiinnostavaa, että suomalaisessa antiikintuntemuksessa ja antiikkireseptiossa on oma merkityksensä ollut henkilöillä, jotka ovat tulleet varsinaisen antiikintutkimuksen ulkopuolelta. Näitä ovat estetiikan ja nykykansain kirjallisuuden professorit Fredrik Cygnaeus, C. G. Estlander ja Eliel Aspelin-Haapylä sekä taidehistorian professori Onni Okkonen. Eräänlainen uusi ansioiden esiin nostaminen on tapahtunut Porthanin seuraajana kaunopuheisuuden professorina toimineen J. F. Walleniuksen kohdalla: hän luennoi arkeologiasta ja taidehistoriasta ja hoiti ansiokaasti yliopiston rahakokoelmaa. Aikansa merkittävimpiin tutkijoihin kuulunut helsinkiläissyntyinen ja usein suomalaista syntyperäänsä korostanut Johan Arckenholtz on myös aiheellisesti mukana.

Antiikin inspiroimaa suomalaista taidetta käsitellään kolmessa artikkelissa. Anna-Maria Wiiskman tarkastelee Kleobis ja Biton -aihetta Suomessa, Ilkka Kuivalainen kulkuekuvauksia Säätytalon ja elokuvateatteri Maximin friiseissä ja Eija Paul antiikkia Helsingissä olevissa veistoksissa (mukana on myös kritiikkiä eräiden taideteosten epäonnistuneista sijoituspaikoista). Artikkelit täydentävät erinomaisesti tietouttamme suomalaisesta antiikkireseptiosta kuvataiteen osalta. Friisien kohdalta olisi kiinnostavaa jatkaa tutkimusta vertaamalla

niitä Erik Cainbergin reliefeihin Turun akatemiatalossa. Vaikka antiikki niissä jollain tavoin vilahtaa esiin, aiheet ovat suomalaisesta mytologiasta ja Suomen historiasta osana Ruotsin historiaa (Cainbergin reliefeistä on Kaarina Pöykön tutkimus vuodelta 1991). Maximin osalta kiinnostavan vertailukohdan voisi muodostaa Tukholman Skandia-elokuvateatteri.

Useassa artikkelissa tuodaan esille suomalaisten yhteydet ja kontaktit ulkomaisiin tutkijoihin. Hanne Selkokaarilla on artikkelissaan mielenkiintoinen vertaileva näkökulma. Hän tarkastelee keskustelua kreikkalaisesta kuvaveistosta Berliinissä ja Helsingissä 1800-luvun lopulla. Kysymys oli tällöin Pergamonin ja Olympian löydöistä, Ernst Curtiuksen kilpailutilanteesta Johannes Overbeckin kanssa sekä suomalaisten raportoinneista ja kannanotoista löytöihin sekä niiden merkitykseen.

Kolme teoksen artikkeleista keskittyy Suomessa oleviin antiikkikokoelmiin ja niiden kerääjiin. Tuukka Talvio tarkastelee antiikin rahoja Helsingin yliopiston kokoelmassa (yliopiston omistamaa kokoelmaa hoitaa Museovirasto) nostaten myös esille edellä mainitun Walleniuksen ohella ylikirjastonhoitaja Lauri O. Th. Tudeerin merkityksen antiikin numismaatiikan tutkijana, Leena Pietilä-Castrén tutkii yleensä suomalaisia antiikin kokoelmia erityisesti keräilijöiden kannalta ja Janne Soisalo kreikkalaisia ja roomalaisia kuljetusamforoita suomalaisissa kokoelmissa.

Utile dulcissa korostuu yksittäisten keräilijöiden merkitys suomalaisten antiikkikokoelmien aikaansaamisessa. Monet kerääjät ovat lahjoittaneet kokoelmiaan yliopistolle, mutta osansa ovat saaneet myös muut tahot, kuten Raahen museo. Kerääjien joukossa on ollut useita sotilaita ja merikapteenoja, jotka matkoiltaan Välimeren ja Lähi-idän maissa ovat hankinneet antiikin esineistöä ja rahoja. Mutta joukkoon mahtuu myös räävät ja insinööri sekä sukelluk-

sen harrastajia. Pietilä-Castrén on lisäksi antanut esimerkkejä siitä, miten antiikintutkijat ovat kartuttaneet julkisia kokoelmia käyttäen – kuten Christoffer H. Ericsson – hyväkseen myös henkilösuhteitaan. Eräät lahjoitukset perustuvat siihen, että keräilijät antoivat kokoelmiensa kaksoiskappaleita. Näin oli laita Suomen historiassa merkittävää roolia näytelleen venäläisen kenraalin Jan Pieter van Suchtelenin lahjoituksen kohdalla.

Henkilösuhteisiin perustui myös niin sanottujen sortovuosien aktivistina ja Suomen matkailun edistäjänä toimineen Wolter Stenbäckin Kansallismuseolle lahjoittama 23-osainen kreetalainen kokoelma. Stenbäckin englantilainen vaimo Mary oli nimittäin kuuluisan Sir Arthur Evansin sisarentytär. Mary Stenbäckiltä säilyneessä päiväkirjassa on kuvaus, miten Evansin sukulaisista koostunut seurue teki matkan Juktas-vuorelle, jonka erästä luolasta löytyi votiiviesineitä. Pietilä-Castrén katsoo Mary Stenbäckin kertomuksesta voitavan päätellä, että ”Evansin kaivausapulaiset olivat etukäteen käyneet kätkemässä esineet luolaan, josta työt ne sitten ’löysivät’ kuljettaen ne pois taskuissaan”. Esineet edustivat lähinnä hellenististä aikaa.

Eräitä lisähavaintoja ja tarkennuksia monipuoliseen teokseen on syytä esittää. Vuonna 2009 ilmestynyt teoksen *Kulttuuri antiikin maailmassa* yhtenä toimittaja-kirjoittajana uskallan sanoa, että se ei ole artikkelikokoelma vaan kokonais- tai yleisesitys samalla tavoin kuin aikaisempi *Antiikin kulttuurihistoria*. Klaus-Krister Lohikosken luentosarja roomalaisista antikiviteeteistä (jota aikoinaan kuuntelin) perustui paljolti ruotsalaisen Gunnar Söderströmin pieneen, mutta runsassisältöiseen teokseen *Romersk fornkningskap*. Veikko Väänänen kohdalla viitataan Heikki Solinin *Kansallisiin biografiaan* kirjoittamaan artikkeliin. Solin on kirjoittanut kuitenkin huomattavasti laajemman ja yksityiskohtaisemman esityksen Väänäisestä teoksessa *Veikko Väänä-*

nen, *latiniste et romaniste* (toim. Juhani Härmä, 2012). Porthanin käyttämiä kirjoja tutkittaessa olisi keskeinen lähde tietenkin hänen kirjojensa huutokauppaluettelo.

Kuten Taidehistoriallisia tutkimuksia -sarja yleensä, myös *Utile dulci* on yleisesti ottaen huolellisesti toimitettu, joskin nimissä ja ruotsinkielisissä sanoissa on joitain virheellisyyksiä. Runsaat alaviitteet tarjoavat monenlaista kiinnostavaa lisätietoa. Kirjassa on esineiden ja taideteosten valokuvien ohella muutamia mainioita henkilövalokuvia: Rooman kirjallisuuden professori Iiro Kajanto lukee astrologin käsikirjaa (Kajanto tutki mm. antiikin käsityksiä astrologiasta) ja historian professori Jaakko Suolahti on lysähtänyt yli-papin istuimelle Ateenan Dionysos-teatterissa.

H.K. RIIKONEN

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen professori (emeritus).